

УДК 174:364

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.02>

Анацька Н. В., Новіков Б. В., Свідло Т. М.

ЕТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ПЕРВИННИЙ ЕТАП

У статті розкрито соціально-філософський аспект еволюції етичного знання, моральних цінностей у практиці соціальної роботи, починаючи від первісного суспільства, тобто її первинний етап.

Розглянуто соціальні, політичні, економічні, екологічні, етичні передумови виникнення соціальної роботи в первинний період, у різних регіонах, а відтак розкрито відмінність у становленні етики соціальної роботи в давніх суспільствах.

Досліджено, що система соціальної допомоги еволюціонувала від філантропного підходу задля заступництва нужденних, безкорисливої підтримки людей, які потрапили в нелегкі життєві обставини до появи професійної допомоги, а саме – соціальної роботи. Соціальна робота спрямована на підтримку розв'язання життєвих проблем різного рівня складності – це і поліпшення матеріального добробуту людей, і зростання їхніх духовних можливостей, і вміння активувати внутрішні ресурси для подолання життєвих криз, і мистецтво морального вдосконалення задля позитивної самореалізації у практичній діяльності та особистому житті.

З етичного погляду обґрунтовано необхідність у фаховій освіті соціальних працівників, яка передбачає фундаментальне оволодіння системою науково-професійного, філософського, екологічного, соціально-політичного знання тощо, а відтак знання процесу становлення етики соціальної роботи. Пізнання генезису етики соціальної роботи дає можливість аналізувати не лише нові знання про соціальну діяльність, але й переосмислити власний досвід і обізнаність, окреслити нове перспективне бачення подальшого розвитку вітчизняної соціальної роботи з привнесенням і втіленням моральних цінностей у її практичну діяльність.

Наголошено, що засаднича дилема етики соціальної роботи – це сприяти розв'язанню глобальних проблем суспільства, а саме завдяки освіті та моральному вихованню творити етичні цінності поруч із моральними потребами.

Ключові слова: етика, етичні цінності, моральні норми соціальна етика, соціальна робота, соціальний працівник, освіта, моральне виховання, практика.

Остаточне становлення соціальної роботи як сучасної професії приписують на кінець XIX століття. У тогочасному суспільстві постійно зростав попит щодо системи соціальної допомоги. Проте еволюція і формування засад, концепцій, принципів, методів соціальної практики сягає тисячолітньої давнини. Через те досить важливо дати соціально-філософське обґрунтування та узагальнення генезису професії соціального працівника у світі та в Україні саме її початку. З огляду на це утвердження статусу соціального працівника як професіонала з тисячолітнім шляхом від примітивної допомоги задля виживання до морально-цивілізованих форм соціальної роботи є нагальною етико-філософською проблемою сучасності.

Актуальність етичного знання зумовлена значним розширенням гуманістичної регуляції сфери соціальної роботи, поширенням її як на природне середовище, так і на середовище життя людини, тому що соціальна незахищеність є однією із першорядних проблем сьогочасного соціуму. Тут ідеться про те, щоб соціальний працівник як професіонал не лише вирішував актуальні суспільні проблеми, але й працював над попередженням цих проблем, підпорядковуючи технологічний процес настановам гуманістично-зорієнтованої раціональної політики, зробивши його підвладним запитам моральної відповідальності, моральної свідомості особистості в соціальній роботі, де звертається нагальна увага на життєво-ціннісні орієнтації, моральні якості соціальних працівників їх поведінку згідно з етичними стандартами соціальної роботи.

У сьогочасному процесі зростання українського суспільства можна простежити певні тенденції щодо необхідності змін при підготовці фахівців у закладах вищої освіти, в тому числі і соціальних працівників, що зумовлює необхідність інновацій у системі вищої освіти спрямованих на підвищення якості підготовки креативних, самостійних, толерантних, морально відповідальних, готових до практичної діяльності фахівців з соціальної роботи. Отже подальшим завданням освіти у формуванні етичного світогляду особистості соціального працівника є прагнення органічного поєднання раціонального і емоційного змісту у свідомості, у його ставленні до людини, до природи тощо. Надзвичайно важливо, щоб в процесі освіти емоційно-естетичне ставлення до світу не відривалося від морально-ціннісного ставлення, а в межах морально-ціннісного ставлення моральні почуття б доповнювалися й підсилювалися раціональним усвідомленням смислотворчої цінності суспільного буття. У цьому разі стає зрозумілим, що теперішня ситуація вимагає від освіти створити нову етику соціальної роботи, головною категорією якої була б категорія відповідальності, тобто здатність передбачати наслідки наших дій і прагнення перешкодити можливому негативному розвитку подій у соціумі [1].

Значний вплив на формування етики соціальної роботи стали праці видатних філософів як зарубіжних А. Адлера, К.-О. Аппеля, Г. Йонаса, Е. Фромма, К. Юнга, так і українських В. Гура, С. Ішук, Г. Лактіонової, Т. Семигіної, В. Малахова, Т. Щириці та інших. Моральні цінності соціальної роботи затверджені в документі “Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України”, яким керуються сучасні соціальні працівники. Питання про генезис соціальної роботи висвітлено у наукових працях А. Горілого, М. Підгурської, В. Поліщук, Г. Попович, А. Рижанової, С. Харченко А. Фурман та інших. Концепції щодо підготовки фахів-

ців з соціальної роботи надано у дослідженнях С. Архипової, О. Безпалько, В.Багрій, І.Зверєвої, І. Ларіонової, Б. Новікова, В. Полтавця, Л. Романовської та інших. Однак ці питання наразі продовжують бути предметом наукових розвідок.

Метою статті є дослідження еволюції процесу становлення етики соціальної роботи її первинний етап та спрямування професійної діяльності соціального працівника на вищі цінності.

Соціальна робота, або професійна поміч, являє собою синтез допомоги та взаємодопомоги в їх еволюційному поступі, який був засадою існування найдавніших людських суспільств. Загалом допомога і взаємодопомога у своїй єдності представляли інтегративний механізм виживання первісного суспільства, механізм консолідації, захисту, що визначали сутність архаїчного патерналізму життя первісної людини. Розбудові соціальної роботи саме як професії перували передусім допрофесійні етапи надання соціальної допомоги через різні структури: релігійної, громадської, державної благодійності. В той час були закладені основні її засади, які через багато віків сприяли становленню наукової, етичної концепції сучасної соціальної роботи. “Численні археологічні розкопки і антропологічні дослідження дають підстави для висновку про те, що в стародавніх суспільствах застосування примітивних засобів праці і побуту змушувало людей жити і діяти як єдине ціле, розподіляючи порівну засоби існування, проявляючи таким чином турботу про ближнього” [4, с. 5]. У той же час етичні цінності принаймні дещо відмінні від їх теперішнього розуміння розвивались уже в первісному суспільстві. Таким чином, мораль первісного суспільства зосереджувалась на забезпеченні виживання і носила колективну природу. “Зародження перших механізмів допомоги та взаємодопомоги відбувається на стадії родового суспільства, коли складаються відносини реціпрокації і редистрибуції. Перші з них пов’язані з дарообміном, допомогою у побутовій та господарській сферах, другі – з розподілом надлишків продуктів. Уже на цій стадії відбувається оформлення суб’єктів допомоги, ідеології, а також принципів, що регулюють зв’язки дарообміну і підтримки між суб’єктами родового простору” [14, с. 100]. У той час починає зароджуватись мораль взаємодопомоги, тобто поведінка кожного члена племені була спрямована на забезпечення колективних потреб таких, як безпека, продовження роду тощо. “Людський розвиток і, таким чином, людська мораль, починаються з того моменту історії, коли суспільство набуває можливості підтримувати існування слабких... і цим кладе початок відокремленню ідеології від практичної діяльності, зближенню зв’язку поколінь (накопиченню соціального досвіду, соціальної спадковості)” [4, с. 49]. Така установка етичного ставлення послаблювала соціальне напруження і урятувала не одне людське життя.

Відомо, що у стародавньому Вавилоні за часів правління царя Хаммурапі був створений Кодекс Хаммурапі, або Зведення законів, – це один із первинних і збережених законодавчих кодексів, куди було вписано засади соціальної допомоги, де зазначалось, що в часи випробувань люди мають одне одному допомагати. Соціальні послуги різним категоріям населення надавались у культових храмах: військовополоненим, рабам, незаконнонародженим тощо. Крім того, дітей з незможних сімей віддавали у храми на утримання. Здійснюючи таку безперервну соціальну допомогу культурі установи користувалися авторитетом у громадян і перетворилися в значну соціальну, а відтак і політичну силу. “...справедливі закони, утверджені Хаммурапі, переможним царем, що встановив справжнє благополуччя і добре управління в країні... Я .. ніколи не був недбайливим, відшукував ...безпечні місця [проживання], полегшував великі лиха, давав сяяти на них світові. ...я вигнав ворогів нагорі і вниз, вгамував чвари, дарував країні благоденство, дав людям жити в захищених селищах, не допускав їх до тривоги. ...я правив в мирі, вкривав їх своєю мудрістю. Для того, щоб сильний не кривдив слабого, щоб з сиротою і вдовою чинили справедливо, у Вавилоні, місті,... в храмі, основа якого міцна, як небо і земля, щоб судив суд у країні, щоб ухвалювали вирок в країні, щоб з пригнобленим чинили справедливо, я вирізбив мої дорогоцінні слова на моїй стелі і поставив перед зображенням моїм, царя справедливого” [8]. У Кодексі Хаммурапі етичні засади соціальної допомоги проявлялися в наданні добровільної помочі у вигляді різних дарів, милостині, пожертвувань і головне в справедливості.

Правові документи Стародавньої Індії, які регулювали соціальні питання серед них механізми успадкування, забезпечували певні соціальні гарантії необхідно згадати “Закони Ману”. Закони Ману – давньоіндійський збірник приписів релігійного, морального і громадського обов’язку, так званий “кодекс честі аріїв”. Досить характерною особливістю Стародавньої Індії було розмежування всього населення на варни: брахманів – священнослужителів, кшатріїв – воїнів та правителів, вайшіїв – землеробів та ремісників і шудр – слуг, рабів. Закони Ману чітко регулювали правила успадкування майна, де з імовірних спадкоємців виключалися діти, хворі, розумово відсталі, убогі. Недійсними вважались угоди, які були укладені людиною або у стані сп’яніння, або у стані горя чи гніву, шляхом обману, або шляхом насильницьких дій. “Слово “дхарма” ... означало сукупність правових, моральних, і інших норм, що визначають добродіяння людини і правила життя в залежності від його суспільного становища ... Дхармашастри були тільки основою законодавства, але аж ніяк не кодексами самих діючих законів. Адже чим більше людина вивчає науки, тим більше розуміє, і [тим більше] сяють його знання, як земля підтримує в рівній мірі всі живі істоти, так [діяльність царя], котрий піклувався про всіх живих істот, подібна образу дій [богині землі] Притхиви. Користуючись цими та іншими заходами, завжди невтомний, нехай цар приборкує злодіїв в своїй країні і навіть в чужій” [6].

У буддизмі добродіяність, благодіяння були піднесені до закону космосу, дотримуючись якого, вірянин може досягти найвищої мети свого життя – нирвани. Поклоніння перед знаннями в Буддизмі призводить до того, що поширення “Вчення” вважається найвищою формою благодійності, а людинолюбчець володіє

більшістю моральних чеснот. З часом це призвело до появи в еволюції етики соціальної співпраці і взаємодопомоги наступного періоду – філантропічного.

Як бачимо, слово “філантропія” – це людинолюбство, допомога, благодійність і започаткували даний філантропічний період перші рабовласницькі держави. Засадою їхнього розвитку було виховання підрастаючого покоління, яке вирізнялось як окрема соціальна діяльність в суспільстві, а благодіяння та соціальна підтримка злидених стали доброю справою. “Однак перше виділення даного явища з багатьох сфер людської діяльності відбувається в Стародавній Греції. Це було пов’язано з тим, що людство, накопичивши певний духовний і господарський досвід, серед інших сфер свого існування починає виділяти особливу сферу, де проявляються його дружні почуття, афекти, моральні зв’язки і відносини. Так зароджується поняття “філантропія” (в перекладі з грецького любов до людей)... Але вже в IV ст. н.е. воно знаходить інший, більш широкий зміст: доброзичливе ставлення одного індивіда до іншого” [14, с. 100–101]. Звідси випливає, що в Стародавній Греції різновидами філантропії були громадські трапези, роздача грошей бідним, будівництво храмів і лазень тощо. “У Греції для фінансування всенародних свят та видовищ багаті люди відправляли літургії – своєрідні повинності, які полягали в покритті витрат. Розмір літургій наперед не визначався і залежав від того, наскільки багаті люди намагалися здобути прихильність і симпатію в народі чи перевершити один одного в багатствах і розкошах” [15, с.14]. Тому у Стародавній Греції склалася особлива традиція соціальної допомоги, коли благочинні функції брали на себе і заможні громадяни, і держава.

Філософ-енциклопедист Арістотель, окрім власних філософських здобутків, довгий час займався освітньою діяльністю у заснованій ним філософській школі “Лікей”, або ще їх називали “Перипатетики”, оскільки вважав, що цілеспрямоване етичне виховання особистості з самого дитинства – один із засобів зміцнення державного порядку. Завдання держави – утвердження в народі добродетельності тим самим і моральна, і наукова складова освіти важливіші за будь-які завоювання. Виховання має бути гармонійним, охоплювати і взаємодоповнювати розумову, моральну, фізичну сторони. Арістотель не заперечував проти розподілу товарів на користь бідних, радив організувати допомогу таким чином, щоб кожен міг зібрати засоби, необхідні для придбання земельної ділянки. “Те, що людина є істота політична більшою мірою, ніж бджоли і всякого роду стадні тварини, видно з такого. Природа, як ми твердимо, нічого не робить даремно; тим часом з-поміж усіх живих істот тільки людина має здатність говорити... Але мова здатна передавати як щось корисне, так і шкідливе, достоту як і те, що справедливе і несправедливе... тільки людина здатна сприймати такі поняття, як добро і зло, справедливість і несправедливість тощо. Сукупність усього цього і складає основу сім’ї та держави. ...Поняття ж справедливості пов’язане з увлеченням про державу, бо вона впорядковує засади політичного об’єднання. А правосуддя є мірилом справедливості” [2]. Такі норми соціальної допомоги і взаємодопомоги з часом будуть притаманні і для інших держав.

У Стародавньому Римі одним із засобів досягнення влади набула соціальна допомога нужденним. Стародавня мораль – благодійність вважала як першу і невідкладну повинність. “У Старому Завіті зустрічаються вказівки на такі види філантропії: допомогти бідному, нагодувати голодного, напоїти спраглою, одягнути голого, допомогти хворому і каліці, надати гостинність бездомним і мандрівникам, подбати про в’язнів” [13, с. 367]. Така позиція дає змогу не лише толерантно ставитися до людей, а й поважати їх права.

Доречно звернути увагу на позицію римського філософа стоїка Сенеки. Як справжній стоїк, Сенека зневажає людські вади, запевняє, що жодна людина володіти не може усіма позитивними моральними якостями. Він також не може заперечити почуття дружби і любові, допомоги ближньому. В моральних листах філософ доводить, що на першому місці повинно бути заняття філософією, а далі виховання наступного покоління повинно дотримуватись засад моральної філософії. “І ніяке знання, нехай саме піднесене і благотворне, але лише для мене одного, не дасть мені задоволення. Якби мені подарували мудрість, але з однією умовою: щоб я тримав її при собі і не ділився нею, – я б від неї відмовився. Будь-яке благо нам не на радість, якщо ми володіємо їм поодиночі” [10]. Про те, людина повинна бути готова до різних поворотів долі, а саме в усіх своїх бажаннях притримуватися помірності та бідності, хоча Сенека виступає не проти багатства, якщо воно не стає хворобою і не руйнує мораль. Зміст “Моральних листів до Луцилія” Сенеки – це цілий курс моральної філософії і соціальної допомоги, де Сенека відкидає соціальну нерівність між вільними, вільновідпущениками та рабами.

В історії Давнього Китаю в розвитку ідей етики соціальної допомоги має моральна система поглядів Конфуція, який вважав засобом доброго, справедливого стану в суспільстві не закон, а дотримання традицій і моральних цінностей, котрі закріплюють образ ідеальної поведінки, суспільно корисної діяльності, гідних людини діянь. Видатний філософ Конфуцій навчав: “Любити батьків і родичів більше за інших людей, виявляти пошану перестарілим, співчуття до калік і милосердя до дітей” [15, с. 11]. Отже, у правових документах Давнього Китаю нагальними були ритуали, звичаї, а норми моралі базувалися на ідеях допомоги, поваги і поважного ставлення до батьків, людей похилого віку, ґрунтувались на милосерді до дітей, калік, бідних тощо.

Як відомо, що в Україні витоки етики соціальної роботи слід шукати в зародженні системи підтримки, допомоги та взаємодопомоги у східнослов’янських племен, які перебували на стадії свого становлення, що відповідало саме первісному суспільству. Варто нагадати, що предкам українців була притаманна ласкава вдача серед рис характеру притаманні: гостинність, добросердечність, співчутливість, доброзичливість та інші. Більше того досвід надання захисту в системі роду, сім’ї, громади знайшла своє відображення у кон-

кретних формах допомоги з різноманітними сакральними атрибутами. Це означає, що прикладом такої культової форми підтримки може слугувати вшанування богів, поклоніння древніх слов'ян колесу, що вказує на оберіг від злих духів, на родовий обряд вшанування померлих предків, оскільки вважалося, що це сприяло родючості та гарному врожаю. “Основними заняттями стародавніх слов'ян були землеробство і скотарство, що вимагали виконання трудомістких робіт груповими і навіть колективними зусиллями. Саме тому у плині повсякденного життя слов'ян такого великого значення набула громада як орган місцевого селянського самоуправління. До його компетенції належали земельні переділи, оподаткування, судові справи, а також питання допомоги нужденним” [15, с. 24]. Тому спосіб життя породжував характер взаємовідносин і моральні норми поведінки кожного окремого народу. Зокрема у слов'ян окрім мирних видів занять, географічних, кліматичних, природних умов проживання значний вплив на творення етики соціальної допомоги справило більш тривале, ніж у інших країнах існування родового устрою суспільних відносин. Отже, перш за все основні форми допомоги і взаємодопомоги у стародавніх слов'янських громадах – це культові обряди для підтримки і захисту роду, сім'ї, поселення, а також господарські форми допомоги тощо.

Особливість еволюції етики соціальної роботи полягає в тому, що на ранніх етапах свого становлення вона розвивалася як цілісний комплекс, який об'єднав в собі релігійні практики, мораль, систему уявлень. Ця тріада стала архетипом подальших історичних форм допомоги, аж до сучасних професійних моделей соціальної роботи. Отже, етика соціальної роботи формувалася в ході історичного розвитку як складний раціональний, пізнавальний, моральний, релігійний процеси, що в подальшому утворили певний конструкт духовно-когнітивних практик, ставши професією і областю пізнання.

Сучасна соціальна робота – це заснована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманітності. Підкріплена теоріями соціальної роботи, соціальними і гуманітарними науками, а також місцевими знаннями соціальна робота залучає людей і структури для вирішення життєвих проблем та підвищення добробуту [9, с. 79], де завдання етики традиційно вбачали у створенні бездоганної моделі між людських взаємин.

Генезис етики соціальної роботи в світі проходить у постійних дискусіях. Одне з дискусійних питань – це питання про місце етики соціальної роботи в системі наук про людину і суспільство, її саморозвиток як науки. Саморозвиток етичного знання в соціальній роботі – встановлений факт. Ба більше, потреба нової дисципліни стає нагальною в наш час, де до традиційної проблеми співвідношення емпіричного компоненту науки, який тяжіє до потреб практики, та теоретико-методологічного компоненту, який зберігає тенденцію самовиробництва, саморозвитку додається проблема впливу нових наукових дисциплін, за допомогою яких еволюціонує і область етичного знання. У цьому смислі теоретична компонента наукової дисципліни як етика соціальної роботи еволюціонує під впливом психотерапевтичних, психологічних, соціологічних, філософських, правових, екологічних тощо концепцій, шкіл, напрямків та домінуючих парадигм названих вище дисциплін.

Висновки. Історія формування основних ідей, підходів, концепцій, технологій, методів, засобів соціальної практики досить давня і ґрунтується на поступовому їх розвитку й удосконаленні уявлень соціуму про зміст, структуру, особливості людинознавчої діяльності, про способи налагодження ситуативної соціальної взаємодії.

Особливість періодизації етики соціальної роботи з позицій генезису суспільної практики допомоги полягає в тому, що досліджується більш широкий контекст її філософського обґрунтування, тобто різні історичні періоди. Водночас первинний етап етики соціальної роботи філософськи обґрунтовується в контексті тих процесів допомоги, з яких в подальшому буде оформлятися професійна етика соціальної роботи.

Перспективи подальших досліджень етики соціальної роботи полягають в утвердженні чітких завдань щодо формування у соціальних працівників інтересу до постійного оновлення інтелектуального потенціалу, удосконалення практичних умінь, регулювання суспільних взаємин і гармонійного вирішення етичних питань через дослідження періодизації етики соціальної роботи з позицій генезису суспільної практики допомоги в наступних історичних епохах.

Використана література:

1. Анацька Н. Екологічна освіта: знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук : 09.00.10 – філософія освіти. К., 2016. 220 с.
2. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000. 239 с. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm> (дата звернення: 14.04.2021).
3. Горілий А. Історія соціальної роботи: навчальний посібник. Тернопіль: Видавництво Астон, 2004. 174 с.
4. Етика: навчальний посібник / В. Лозовой, М. Панов, О. Стасевська та ін.; за ред. проф. В. Лозового. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 224 с. Бібліограф.: с. 219-221.
5. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text> (дата звернення: 26.08.2019).
6. Законы Ману – древнеиндийский сборник предписаний религиозного, морально-нравственного и общественного долга (дхармы) “закон ариев” или “кодекс чести ариев” (перевод Г. Ф. Ильина). URL: <http://www.bharatiya.ru/india/zakonmanu.html> (дата звернення: 14.04.2021).

7. Ішук С. Етика соціальної роботи: курс лекцій. Тернопіль: ТДПУ, 2008. 59 с. Кодекс законів Цар Хаммурапі. URL: <http://thales2002.narod.ru/chammurtext.html> (дата звернення: 14.04.2021).
8. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
9. Сенека Луцій Анней. Нравственные письма к Луцилию. URL: https://librebook.me/epistulae_morales_ad_lucilium/vol1/3 (дата звернення: 14.04.2021).
10. Харабет В., Хижняк Л., Андрищенко А Социальная работа: история, теория и практика : монография. Мариуполь : ПГТУ, 2015. 390 с. URL: https://studylib.ru/doc/197461/razdel-2.-teoriya-social._noj-raboty (дата звернення: 14.04.2021).
11. Стремецька В. Історія соціальної роботи: навчальний посібник. М.: ЧДУ, 2004. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=3&b=8> (дата звернення: 14.04.2021).
12. Тофтун М. Сучасний словник з етики: Словник. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/11783/1/етика-1.pdf> (дата звернення: 14.04.2021).
13. Фирсов М. Історія соціальної роботи: учебное пособие. М.: КНОРУС, 2012. 400 с. (Для бакалавров).
14. Фурман А., Підгурська М. Історія соціальної роботи: навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 174 с.
15. Шарин В. Історія соціальної роботи: навчальний посібник. URL: http://nebook.net/book_storya-socalno-roboti_652_page_1 (дата звернення: 14.04.2021).

References:

1. Anatska N. (2016) Ekolohichna osvita: znannia i zhyttievo-tinnisni orientatsii suchasnoi liudyny: dys. na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata filosofskykh nauk : 09.00.10 – filozofia osvity. [Environmental education: knowledge and life and value orientations of modern human: dis. for the degree of candidate of philosophical sciences: special. 09.00.10 – philosophy of education]. K., 220 s. [in Ukrainian]
2. Aristotel. (2000) Polityka / Per. z davnohr. ta peredm. O. Kysliuka. [Aristotle. Politics / Per. from ancient Greek and foreword. O. Kislyuk]. K.: Osnovy, 239 s. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm> (data zvernennia: 17.03.2021).
3. Horilyi A. (2004) Istoriia sotsialnoi roboty. Navchalnyi posibnyk. [History of social work]. Ternopil: Vydavnytstvo Aston, 174 s. [in Ukrainian]
4. Etyka: navchalnyi posibnyk (2002) [Ethics: a textbook] / V. Lozovoi, M. Panov, O. Stasevska ta in.; Za red. prof. V. Lozovoho. K.: Yurinkom Inter, 224 s. Bibliograf.: s. 219-221. [in Ukrainian]
5. Etychnyi kodeks spetsialistiv iz sotsialnoi roboty Ukrainy [Code of ethics for social work specialists of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text> (data zvernennia: 26.08.2019).
6. Zakony Manu – drevneindiyskiy sbornik predpisaniy religioznogo, moralno-nravstvennogo i obshchestvennogo dolga (dkharmy) “zakon ariyev” ili “kodeks chesti ariyev”. [The Laws of Manu is an ancient Indian collection of precepts of religious, moral and social duty (dharma), the “law of the Aryans” or the “code of honor of the Aryans”] (perevod G. Ilina) URL: <http://www.bharatiya.ru/india/zakonmanu.html> (data zvernennia: 12.04.2021).
7. Ishchuk S. (2008) Etyka sotsialnoi roboty. Kurs lektzii. [Ethics of social work. Lecture course]. Ternopil, TDPU, 59 с. [in Ukrainian]
8. Kodeks zakoniv Tsar Khammurapi [Code of Laws of Tsar Khammurapi] URL: <http://thales2002.narod.ru/chammurtext.html> (data zvernennia: 12.04.2021).
9. Semyhina T. (2020) Suchasna sotsialna robota. [Modern social work]. Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turizmu, 275 s. [in Ukrainian]
10. Seneka Lutsiy Anney. Nравственные письма к Лутсилью [Moral letters to Lucilius]. URL: https://librebook.me/epistulae_morales_ad_lucilium/vol1/3 (data zvernennia: 12.04.2021).
11. SoTsialnaya rabota: istoriya, teoriya i praktika : monografiya (2015)[Social work: history, theory and practice: monograph]/V. Harabet [i dr.]; pod red. V. Harabeta, L. Hizhnyak, A. Andriyushenko. Mariupol: PGTU, 390 s. URL: https://studylib.ru/doc/197461/razdel-2.-teoriya-social._noj-raboty (data zvernennia: 12.04.2021).
12. Stremetska V. (2004) Istoriia sotsialnoi roboty: navchalnyi posibnyk [History of social work: a textbook] / V.O. Stremetska. M.: ChDU. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=3&b=8> (data zvernennia: 12.04.2021).
13. Toftun M. (2014) Suchasnyi slovnyk z etyky : Slovnyk. [Modern Dictionary of Ethics: Dictionary]. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 416 s. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/11783/1/етика-1.pdf> (data zvernennia: 12.04.2021).
14. Firsov M. (2012) Istoriya sotsialnoy raboty : uchebnoe posobie [A History of Social Work: A Study Guide]. M. : KNORUS, 400 s. (Dlya bakalavrov) [in Russian]
15. Furman A., Pidhurska M. (2014) Istoriia sotsialnoi roboty: [navchalnyi posibnyk] [The history of social robots]. Ternopil: TNE, 174 s. [in Ukrainian]
16. Sharyn V. Istoriia sotsialnoi roboty. URL: http://nebook.net/book_storya-socalno-roboti_652_page_1 (data zvernennia: 12.04.2021).

Anatska N. V., Novikov B. V., Svidlo T. M. Social work ethics: primary stage

The article discloses the social and philosophical aspect of the evolution of ethical studies, moral values within practical social work starting from the foraging society i.e. the primary stage.

It analyses social, political, economic, ecological and ethical preconditions of the origin of social work in different regions in the primary period and, thus, it discloses the difference in the formation of the social work ethics in ancient societies.

It is studied that the social assistance system evolved from a philanthropic approach for the protection of the needy, disinterested support of people in difficult life circumstances to the emergence of professional assistance, i.e. social work. Social work is aimed at supporting the solution of life problems of different levels of complexity. They include the improvement of the material well-being of people, the growth of their spiritual capabilities, the ability to activate internal resources to overcome life crises, and the art of moral improvement for positive self-realization in practical activities and personal life.

From an ethical point of view, the article justifies the need for the professional education of social workers which involves a fundamental mastery of the system of scientific, professional, philosophical, ecological, socio-political knowledge, etc., and thus knowledge of the formation process of social work ethics. Studying the genesis of social work ethics allows to analyze not only new knowledge about social activity but also to reconsider own experience and awareness, to outline a new perspective vision of further development of domestic social work with introduction and implementation of moral values in practice.

It is emphasized that the fundamental dilemma of social work ethics is to promote the solution of global problems of society, namely, to create ethical values along with moral needs through school and moral education.

Key words: ethics, ethical values, moral norms, moral education, social ethics, social work, social worker, education, practice.